

Освіта і війна в Україні

(24 лютого — 1 квітня 2022)

Авторки: Юлія Назаренко, Ірина Когут, Тетяна Жерьобкіна

Наступного дня після початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого Міністерство освіти і науки України (МОН) рекомендувало зупинити освітній процес у закладах освіти всіх рівнів і відправити здобувач_ок освіти й освітян_ок на двотижневі канікули. За цей час частина території України опинилася під тимчасовою окупацією, низка міст і сіл (Маріуполь, Чернігів, Суми, Харків та інші) стали ареною активних бойових дій. [Більше 10 мільйонів](#) людей вимушені були покинути свої домівки: 6,5 мільйона у межах країни, 3,9 мільйона виїхали за кордон. Більшість із цих людей — жінки та діти. [ЮНІСЕФ повідомляє](#), що більше половини українських дітей — 4,3 мільйона з 7,5 — вимушені були покинути свої домівки через війну. Станом на 28 березня внаслідок бойових дій 144 дитини загинули, понад 220 були поранені. 659 закладів освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 74 були зруйновані повністю.

З 14 березня освітній процес в областях, де безпекова ситуація це дозволила, почав відновлюватися. Рішення про те, де й у якому форматі проводити заняття, приймали обласні адміністрації та заклади освіти. Уч_ениці та студент_ки, які покинули свої домівки, можуть повернутися до навчання у місцях тимчасового перебування — як в Україні, так і за кордоном. Освітян_ки, які мають можливість працювати, можуть робити це з будь-якого місця в межах країни або поза нею. Ті з педагог_инь, котрі не можуть працювати, [зберігають](#) за собою місце роботи та зарплату —

відповідні гарантії було закріплено у змінах до освітнього законодавства від 20 березня.

Аналітичний центр Cedos проводить моніторинг впливу війни на освіту в Україні. Цією роботою ми прагнемо зафіксувати найважливіші рішення та події у цій сфері й окреслити основні виклики.

Для моніторингу ми використовуємо опубліковані нормативні документи, вторинні дані, повідомлення іноземних та українських медіа, а також українських представниць державної та місцевої влади.

Цей матеріал містить огляд даних щодо руйнувань закладів освіти, а також основних змін, які сталися в організації освітнього процесу дошкільної, середньої та вищої освіти в Україні.

● Інфраструктура

10 березня МОН [запустило](#) інтерактивну карту зі зруйнованими та пошкодженими внаслідок дій росії закладами освіти в Україні. Станом на 31 березня [повністю зруйновано](#) 76, а пошкоджено 722 такі заклади.

За цими даними, найбільше постраждала Харківська область — там повністю зруйновано 50 закладів освіти. У Донецькій області пошкоджено 309 закладів, 1 зруйновано, у Сумській області пошкоджено 40 закладів, у Київській — 43 заклади і 3 зруйновано, у столиці пошкоджено 73 заклади освіти.

Пошкоджені та зруйновані заклади освіти (24 лютого — 1 квітня)

	Пошкоджено	Зруйновано
Заклади дошкільної освіти	263	7
Заклади середньої та спеціалізованої освіти	356	61
Заклади позашкільної освіти	17	1
Заклади професійної освіти	45	5

Заклади фахової передвищої освіти	22	1
Заклади вищої освіти	18	1

У регіонах, які приймають внутрішньо переміщених осіб, заклади дошкільної та середньої освіти стали прихистками для людей, які потребують тимчасового житла. ВПО розміщують у гуртожитках закладів професійної, фахової та вищої освіти. У школах і дитсадках також відбувається збір, сортування та розподіл гуманітарної допомоги, а шкільні автобуси використовують для евакуації.

● Дошкільна освіта

Після початку повномасштабного вторгнення дитячі садки, відповідно до рекомендації МОН, в умовах воєнного часу призупинили роботу. Протягом 3-4 тижнів у деяких регіонах навчання [почало відновлюватися](#), і станом на 28 березня у 6 областях деякі садочки поновили роботу в звичному форматі, а ще у 8 областях частина садочків використовують елементи дистанційного навчання в роботі з вихован_ками та батьками. На решті території України освітній процес у дитсадках залишається призупиненим.

З 14 березня [стартував](#) дитсадок онлайн, організований зусиллями ЮНІСЕФ та МОН, з розвивальними відеозаняттями для дітей 3-6 років. Проект покликаний допомогти батькам зайняти дитину пізнавальними активностями.

МОН надало роз'яснення щодо зарахування дітей, які тимчасово покинули свої домівки, до дитсадків у межах України: відповідно до чинної нормативної бази, зокрема Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», органи місцевого самоврядування забезпечують влаштування дітей у заклади дошкільної та загальної середньої освіти.

● Середня освіта

Освітній процес

Як і дитячі садки, з 24 лютого школи також пішли на двотижневі канікули. На відміну від звичайних, під час цих канікул від педагогічних працівни_ць не очікувалося відвідування робочого місця та виконання своїх професійних обов'язків.

Із 14 березня було відновлено дистанційне навчання. Стартував проект [«Навчання без меж»](#) для 5–11 класів, створений спільно МОН і Міністерством культури, а також українськими телевізійними каналами й онлайн-платформами. У рамках нього транслюються відеоуроки, на кожен день заплановано окремих предмет. Реалізовується він на базі всеукраїнського [розкладу](#) занять для учнівства 1–11 класів, що проходять онлайн, де уроки також доступні у записі. До організації дистанційного навчання долучилися приватні школи та громадські організації, які надали вільний доступ до своїх [освітніх ресурсів](#).

Діти, які перемістилися в межах України, можуть продовжити навчання у школах за місцем тимчасового перебування. [Наказ](#) МОН № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» дає право зараховувати учнівство до закладів освіти на місці тимчасового проживання без документів або на підставі копій, якщо у родини немає відповідних оригіналів.

За даними МОН, [станом на 28 березня](#) у 13 областях України (зокрема й у Києві) освітній процес у закладах загальної середньої освіти (далі — ЗЗСО) відбувається за дистанційною формою, у 4 областях навчання організовано частково або школи досі на канікулах, ще у 5 областях навчання відновлено дистанційно, тривають канікули або навчання призупинено залежно від громади, а в решті 2 з міркувань безпеки навчання у школах призупинено. 5 тисяч дітей долучилися до навчання з місця тимчасового перебування після того, як вимушені були покинути свої домівки. Тижнем раніше, [станом на 21 березня](#), освітній процес відбувався дистанційно в 11 областях: понад 10 тис. ЗЗСО відновили свою роботу у такому форматі. До навчання повернулися майже 3 мільйони уч_ениць.

У деяких тимчасово окупованих населених пунктах окупанти планують змінити освітній процес у закладах освіти, [щоби він відповідав російським стандартам освіти та відбувався з російською мовою навчання](#). Зафіксовані також випадки викрадень працівни_ць системи освіти, які відмовляються від співпраці — наприклад, [29 березня у Мелітополі викрали](#) начальницю управління освіти. У частині таких міст, що перебувають в окупації, відновлюється дистанційне навчання у школах українською мовою — до прикладу, у Херсоні з 14 березня.

Закінчення навчального року

24 березня Верховна Рада ухвалила закон, яким у 2022 році скасувала державну підсумкову атестацію (ДПА) для здобувач_ок повної загальної середньої освіти. МОН анонсувало розробку методичних рекомендацій

щодо закінчення навчального року в умовах воєнного стану, але станом на 31 березня вони ще не були опубліковані.

За [словами](#) міністра освіти і науки, «усі діти, які навчаються зараз не у своїх рідних школах, а також за кордоном, отримують документ про завершення навчального року. І всі їхні оцінки будуть зараховані, де б дитина не навчалася зараз: у будь-якій іншій школі, яка здійснює очне, змішане чи дистанційне навчання або екстернат».

1 квітня МОН видало [наказ](#) «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року», згідно з яким ЗЗСО рекомендується самостійно визначити день завершення навчального року, ущільнити навчальний матеріал для забезпечення виконання освітніх і навчальних програм. Підсумкове оцінювання рекомендується здійснювати завдяки технологіям дистанційного навчання.

Умови праці освітян_ок

15 березня було [ухвалено](#) закон щодо державних гарантій в умовах воєнного стану. Він гарантує педагог_иням збереження робочих місць і середнього заробітку, можливість працювати з будь-якого місця, де вони тимчасово мешкають, у тому числі з-за кордону.

МОН також надало [роз'яснення](#) щодо особливостей роботи у цей період. Вчитель_ки, які не мають змоги проводити заняття, відповідно до трудового законодавства, зберігають за собою зарплату. Неможливість виконання працівни_цею дистанційної роботи у зв'язку з браком відповідних комунікацій не може розглядатися як порушення трудової дисципліни. Керівни_ці закладів освіти не повинні спонукати педагог_инь іти у відпустки власним коштом на період воєнного стану. У випадку, якщо у закладах освіти на території населених пунктів, де тимчасово перебувають внутрішньо переміщені педагоги_ні, є вакантні посади, за бажанням освітян_ок вони можуть там працевлаштуватися.

● Вища освіта

Вступна кампанія

8 березня міністр освіти та науки Сергій Шкарлет [виступив](#) із пропозицією скасувати у 2022 році зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) та вступні іспити на магістратуру: єдиний вступний іспит (ЄВІ) з іноземної мови та єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ). Натомість він запропонував проводити вступну кампанію за допомогою електронної системи без участі абітурієнт_ок. Також міністр заявив, що МОН розробило три

сценарії вступу до закладів вищої освіти (далі – ЗВО), які не передбачають проведення ЗНО. Водночас про механізми, якими пропонувалося замінити ЄВІ та ЄФВВ, не було повідомлено.

Ця ініціатива викликала суперечливу реакцію. Так, представни_ці системи освіти Львівської області [звернулися](#) до МОН та Верховної Ради, запропонувавши зберегти звичну процедуру вступу, натомість адаптувати її до реалій воєнного стану. Зокрема, змістити терміни реєстрації та проведення ЗНО на кілька місяців, скоротити кількість предметів. Водночас Спілка ректорів України [підтримала](#) пропозицію скасувати ДПА, ЗНО та спростити механізми вступу на магістратуру.

24 березня Верховна Рада [ухвалила закон](#) «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері освіти», який передбачає скасування ЗНО, ЄВІ та ЄФВВ для здобувач_ок освіти у 2022 році. Натомість закон доручив МОН у місячний строк розробити особливий порядок вступу.

За наявною станом на 1 квітня [інформацією](#), МОН пропонує для вступу на бакалаврат на бюджет запровадити мультипредметний тест, який складатиметься з питань з української мови (без літератури), математики та історії України, а також мотиваційний лист. Ті, хто претендують на контракт, матимуть подати лише заяву та мотиваційний лист, окрім медичних і кон'юнктурних (гуманітарні та соціальні науки, право, журналістика тощо) спеціальностей – вони також матимуть скласти мультипредметний тест. На спеціальності за творчим конкурсом потрібно буде пройти творчий конкурс і подати мотиваційний лист.

Для вступу на магістратуру на бюджетну форму навчання за всіма спеціальностями, крім права, необхідно буде скласти фаховий іспит у ЗВО, а також подати мотиваційний лист. Для вступу на контракт достатньо буде лише останнього. Для вступу на спеціальності «Право» та «Міжнародне право» необхідно буде скласти магістерський комплексний тест (право й іноземна мова) та подати мотиваційний лист.

Альтернативне тестування має проводитися протягом 10–15 днів і тривати 80 хвилин. Таким чином, це скорочує час перебування абітурієнт_ок у місці проведення тестування, адже вони можуть приїжджати у пункт тестування лише один раз замість чотирьох і бути там 80 хвилин замість кількох годин. Пункти тестування мають бути оснащені укриттями, у які спустатимуться абітурієнт_ки у разі сирени. Крім цього, запровадження альтернативного тесту суттєво скорочує час і вартість перевірки завдань, адже тест проводитиметься онлайн у спеціальних пунктах тестування, тому це виключає потребу сканувати роботи або перевіряти відкриті питання.

Попри це, мультипредметний тест має обмежену кількість предметів: українську мову, математику та історію України. Відповідно, абітурієнт_ки, які замість історії України готувалися до інших предметів (наприклад, біології), можуть не мати можливості та часу якісно до нього підготуватися. Крім цього, такі предмети як біологія, хімія чи фізика є важливими для вступу на низку спеціальностей. Це може призвести до того, що їхні результати з третього предмета можуть бути гіршими. Передбачено лише 20 завдань «закритої» форми для кожного предмету, що збільшує ризики негативного впливу вгадування або списування: через відносно невелику кількість питань вага кожної відповіді під час оцінювання збільшується.

МОН пропонує використовувати мотиваційний лист для рейтингування при вступі на контрактну форму навчання, а також на бюджетну форму навчання для абітурієнт_ок з однаковим конкурсним балом. Прийняття абітурієнт_ок на контрактну форму навчання на основі лише мотиваційного листа без оцінки їхніх знань може збільшити ризик посилення нерівностей у доступі до вищої освіти, адже оцінка мотиваційних листів може бути суб'єктивною і не мати прозорих механізмів. Окрім того, це може нести корупційні ризики, адже в університетах можуть з більшою ймовірністю брати і вимагати хабарі від студент_ок, які не зможуть впоратися з навчанням.

Закінчення навчального року

Наразі невідомо, коли та за яких умов закінчиться навчальний рік.

21 березня МОН видало [наказ](#), за яким у закладах вищої та фахової передвищої освіти керівни_ці можуть самостійно затверджувати вид атестації здобувач_ок освіти. 27 березня Уряд [ухвалив](#) постанову № 376, покликану внормувати атестацію здобувач_ок фахової передвищої та вищої освіти. Зокрема для спеціальностей, для яких був передбачений єдиний державний кваліфікаційний іспит (ЄДКІ), надається можливість отримати дипломи про здобуття освіти без складання цього іспиту.

Освітній процес

МОН [рекомендувало](#) закладам вищої освіти після закінчення канікул відновити навчання у дистанційному або змішаному форматі, якщо для цього є безпечні умови. Крім цього, було рекомендовано встановити особливі умови навчання (індивідуальні графіки, академічні відпустки) для студент_ок, які перебувають у лавах Збройних сил України або територіальної оборони.

З 14 березня у частині областей України було відновлено навчання. Станом на 22 березня, за [повідомленням](#) міністра освіти і науки, у 15 областях України відбувається навчання в університетах, ще в 4 областях ЗВО досі перебувають на вимушених канікулах, в одній області університети не працюють. У Києві дистанційне навчання у ЗВО відновилося з 28 березня.

Дистанційне навчання надає можливості організувати освітній процес в умовах війни. Водночас частина студент_ок і викладач_ок перебувають у небезпечних зонах — на територіях ведення бойових дій або тимчасово окупованих територіях — і можуть не мати можливості долучитися до нього. Студент_ки або викладач_ки, які перебувають у відносній безпеці, можуть не мати доступу до інтернет-покриття або не мати технічних засобів. Кожного дня у більшості областей України оголошується повітряна тривога (у багатьох із них — по кілька разів на день), під час якої потрібно пройти в укриття. Це може прямо впливати на організацію освітнього процесу та переривати його. Збір даних і розробка рекомендацій на загальнодержавному рівні щодо організації освітнього процесу в наявних умовах воєнного стану можуть бути корисними.

Українські університети, які розташовані у безпечніших регіонах ([Львівській](#), [Івано-Франківській](#), [Тернопільській](#), [Волинській](#), [Рівненській](#), [Хмельницькій](#), [Дніпропетровській](#) областях), оголошують про прийняття на навчання студент_ок ВПО. Наразі таке навчання доступне лише в рамках можливостей академічної мобільності, тобто студент_ки мають змогу долучатися до прослуховування предметів за їхніми спеціальностями, а після закінчення навчання отримують документ, який засвідчуватиме проходження курсів. Однак повноцінно перевестися зі свого університету, якщо у ньому не відбувається навчання, до іншого студент_ки фактично не можуть. Існує потреба у довготривалішій стратегії інтеграції та процедури переведення студент_ок, чії університети не зможуть відновити навчання найближчим часом.

У деяких університетах також запрошують долучатися до освітнього процесу викладач_ок, які евакуювалися із зон бойових дій.

Переміщення й евакуація університетів і студент_ок

У зонах активних бойових дій (Харківська, Чернігівська, Сумська, Донецька, Миколаївська області та Київ) постраждали будівлі закладів вищої освіти. За [даними](#) МОН, було пошкоджено щонайменше 14 університетських будівель та одну знищено. Деякі університети постраждали більше за інші. Зокрема, Харківський національний університет імені Каразіна [повідомив](#), що від обстрілів пошкоджені майже всі його будівлі.

Україна вже має досвід евакуації університетів. Так, після 2014 року частину університетів Донецької, Луганської областей та Криму було [переміщено](#) у безпечніші міста в межах цих регіонів або в інші регіони. Наприклад, Донецький національний університет почав працювати у Вінниці. Цей процес відбувається знову. Зокрема, з Харкова до Закарпаття [переїхав](#) Державний біотехнологічний університет. Йому було передано частину майна освітніх закладів Ужгорода та Мукачева. Також було евакуйовано [Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля](#) із Северодонецька до Кам'янець-Подільського та [Луганський медичний університет](#) із Рубіжного до Рівного (обидва раніше були евакуйовані з Луганська). З часом кількість університетів, які потребуватимуть евакуації та переміщення, може збільшуватися, тому зараз є потреба з'ясувати, скільки закладів вищої освіти планують переїхати до інших областей, а також розробити порядок та умови їхнього переміщення.

Наразі немає даних щодо кількості постраждалих студент_ок і викладач_ок, які перебували на території активних бойових дій. Відомо про приклади цільової евакуації студент_ок і викладач_ок із зони активних бойових дій. Зокрема, 7 березня було [організовано](#) евакуаційний потяг із Харкова до Тернопільської області для 486 осіб, серед яких були студент_ки вищих і професійно-технічних закладів освіти, а також педагогічного складу.

6 березня міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук [повідомила](#), що на тимчасово окупованих територіях та у зонах активних бойових дій перебували понад 2 тисячі іноземних студент_ок. 8 березня, за [інформацією](#) голови Сумської обласної адміністрації, з Сум було евакуйовано 1700 іноземних студент_ок. Голова Харківської обласної адміністрації також [повідомляв](#), що з Харкова евакуювали майже всіх іноземних студент_ок, проте не уточнював їхню кількість. Наразі невідомо, чи якась кількість іноземних студент_ок досі залишаються на територіях, де ведуться активні бойові дії, або на тимчасово окупованих територіях і чи була у них можливість евакуюватися.

Можливості для студент_ок і наукови_ць за кордоном

У березні Світовий банк [виділив](#) 100 млн гривень, які дозволять виплату академічних і соціальних стипендій для студент_ок.

Різні країни також пропонують академічні програми, стипендії та інші можливості для учасни_ць освітнього процесу. Наприклад, країни Балтії [запропонували](#) студент_кам, які виїхали з України, навчання в

університетах Литви, Латвії та Естонії. У Польщі також можуть продовжити навчання українські студент_ки, а українські викладач_ки можуть працювати в університетах. Консорціум партнерів також [створив](#) проєкт Ukrainian Global University, який має на меті надати українським студент_кам, наукови_цям і викладач_кам можливість долучатися до програм закордонних університетів та інституцій.

МОН також [запустило телеграм-бот](#) з актуальними можливостями для науков_иць в університетах та інституціях за кордоном. Компанія Elsevier [відкрила](#) українським медикам безкоштовний доступ до електронних платформ [ClinicalKey, Complete Anatomy та Osmosis](#). Також українським науков_ицям [відкрили](#) доступ до електронних ресурсів, які доступні у межах проєкту Research4Life.

Просимо підтримати наближення перемоги через пожертви на допомогу [Збройним Силам України](#) та [гуманітарним ініціативам](#).

[Пожертви](#), які ми наразі отримуємо на власну дільність, будуть спрямовані на дослідження й аналітику стосовно впливу війни на цивільне населення.